

”Statens Nya Bonuskalas” avslöjade statens egna bonusar och regeringens dubbelspel om bonusar.

Programmet avslöjade såväl enskilda missförhållanden i statliga företag som hela den lönekultur i de statliga verksamheterna, där bonusar till chefer var en självklar del. Det ledde till massiv kritik mot regeringen, som vände 180 grader i bonusfrågan. Det ledde också till att den moderatledda regeringen blev anklagad för fondsocialism sedan den gjort ap-fonderna till ett verktyg för att stoppa bonusar i börsbolagen.

Programmet avslöjade hur flera av AP-fonderna fördubblat bonusavtalen till dem som förvaltar våra pensionspengar. Detta samma år som förvaltarna i jakt på framgång och bonus spekulerat bort 200 miljarder kronor, något som slagit direkt mot pensionärerna som förlorat flera hundra kronor i månaden i pension.

I Fjärde AP-fonden hade 5 års samlade försök att slå index bara landat på minus.

Utgångspunkten var att researcha för en uppföljning av våra program om bonusar 2006 efter allt som hänt i finanskrisen.

Under samtal med källor i finansvärlden fick vi veta att regeringen i tysthet, bara ett par månader innan finanskrisen bröt ut, gjort om riktlinjerna för bonusar inom statens verksamheter - i mer generös riktning. Vår utgångspunkt blev att kartlägga bonusar inom staten, och undersöka om det fanns statlig verksamhet som nu ökade sina bonusavtal. Samtidigt ville vi belysa hur regeringen talade med kluven tunga i denna fråga, när finansministern gång på gång vann uppmärksamhet och poäng på att profilera sig som giriga bankdirektörers och bonusars värsta fiende.

Vi kunde för första gången konfrontera regeringen med de nya generösare riktlinjerna som tillät fler och större bonusar och där man ”tar bort sitt generella motstånd mot bonusar”

Vi sökte i årsredovisningar, och begärde in ytterligare material om ersättningar i statliga företag och AP-fonder. Vårt huvudfokus var finansiell verksamhet, och kärnkraft, eftersom forskare och politiker världen över, och inte minst flera av de ansvariga ministrarna i den svenska regeringen, hävdar att bonusar främjar riskbeteende.

På flera håll inom staten avslöjade vi bonusar som stred både mot nya och gamla riktlinjer. Vi visade att dessa bonusar inte var något som statens representanter i bolagsstyrelserna reagerat mot. Tvärtom hade näringsminister Maud Olofsson drivit på för mer bonusar inom staten. En fråga som uppstod var om det fanns fundamentala oenigheter om bonus inom regeringen. Tyvärr vägrade Maud Olofsson kommentera de riktlinjer för bonusar hon ansvarat för.

Vi hade flera stora problem, både med att få fram uppgifter och få intervjuer.

AP-fonderna var ofta ovilliga att ge besked. Det finns ett stort hemlighetsmakeri om ersättningar även inom staten. Genom att lusläsa årsredovisningar hittade vi en del uppgifter - men bara vissa. Och dessa släpar rejält efter. Många ville inte ge oss mer detaljerade, eller uppdaterade uppgifter. Vattenfall gav utförliga skriftliga svar på flera sidor, men undanhöll ändå mycket viktig information. En viktig uppgift blev att hitta vägar att tvinga fram mer exakta besked, och mer uppdaterad information.

En metod som vi kom på av en slump var att ringa på jobbannonser. Vi såg att Vattenfall på hemsidan annonserade efter personal till kärnkraftverkens kontrollrum (med telefonnummer rakt in i kontrollrummen !!) Vi ringde och ställde frågor och fick fram viktiga detaljer om bonusar, nivåer etc. Samma metod använde vi då på SEK, SBAB och AP-fonder. Dessa samtal gav oss flera av de viktigaste faktauppgifterna: Att 4:e AP-fonden ökat sina bonusavtal. Något man i officiella samtal hade förnekat eller besvarat med ”vi har inte tagit ställning ännu”. Vi fick också veta att högsta ledningen på Vattenfall hade bonus kopplad bara till vinst, och inte alls till säkerheten. Något man varit förtegen om, men som vi senare fick bekräftat under intervjuer.

Vi valde också att redovisa denna researchmetod i reportaget.

Ett stort och genomgående problem var att vi inte fick träffa, intervjuar, eller ens ta bilder på kapitalförvaltare på AP-fonderna, eller SEK eller SBAB, alltså de personer som förväntas jobba bättre på grund av sin bonus. Vi fick heller inte träffa vanliga anställda på Forsmark för att ställa frågor om bonusar. I stället hänvisades vi till två fackliga företrädare, som dessutom filmades av företagets informationsavdelning under intervjuerna.

En svårare fråga var om det fanns inslag av sådan kortsiktighet och ökat risktagande som Anders Borg och många andra menar att bonusar kan leda till. På hösten stod det klart att AP-fonderna gjort enorma förluster under finanskrisen. Vi ville gå längre. Därför gjorde vi omfattande kartläggningar av resultaträkningar, uppgifter om riskspridning och listor på värdepappersinnehaven vid olika tidpunkter.

För historik och andras bedömningar fanns också en statlig utvärdering av AP-fonderna.

Vi räknade nu separat på fondernas "aktiva förvaltning" – alltså den del där förvaltarna försöker slå index, bland annat genom att öka risken. Detta är något som kan ge förvaltare och ledning bonus om de lyckas. Vår granskning visade att samtliga fyra ap-fonder förvärrat sina förluster genom att ta risker. Totalt hade fonderna förlorat tio miljarder kronor på detta risktagande under 2008. För att jämföra risk och avkastning gick vi också igenom förvaltningen hos de största privata försäkringsbolagen som förvaltar pensionsmedel. Det visade sig att AP-fonderna tog mer risk, spelade högre, eller gjorde sämre bedömningar.

Om genomslag inte bara mäts i rubriker eller att någon ansvarig tvingas avgå, utan betyder journalistik som får betydelse i politisk debatt och beslutsfattande, eller i att den politiska arenan förändras - då ledde detta program till osedvanligt mycket genomslag

Programmet dominerade debatten i politik och medier i månader efter sändningen. Regeringen och Anders Borg fick massiv kritik, inte minst i borgerlig press, för både populism och dubbelspel. Direkt efter programmet lovade regeringen förändring, och efter några veckor hade man vänt 180 grader och införde nya riktlinjer där man helt avskaffade bonusar till chefer i statliga företag. Därmed har många hundra chefslöner inom staten omförhandlats. Även ett halvår senare är frågan om staten och bonusarna ofta uppe på agendan

Vi hade också en omfattande research som visade hur ledande socialdemokrater och fackliga företrädare godkände och omhuldat frikostiga bonusar i dessa statliga fall. Samma sak gällde inte minst Wanja Lundby Wedin och AMF. Detta fick inte plats utan delar av det publicerades i separat uppföljning.

Regeringen tog också initiativ till en dialog med det privata näringslivet om att stoppa bonusar även i börsbolag. Dessutom gav regeringen AP-fonderna ett nytt kontroversiellt uppdrag: att verka för bonusstopp i privata bolag man äger aktier i. Därmed har den politiska kartan i Sverige ritats om: Den moderatledda regeringen anklagades för "fonsocialism" i den starkaste konfrontationen mellan en borgerlig regering och näringslivet i modern tid.

Lars Ohly berömde Borg, men finansvärlden och Svenskt Näringsliv rasade.

Avslöjandet har alltså lett till mycket debatt, och flera stora politiska förändringar i en fråga som av världens ledare betraktas som avgörande för att undvika nya finansiella kriser

Programmet Sändes i SVT 1 Uppdrag Granskning den 4 mars 2009. (och ett par uppföljningar veckorna efter). Vi jobbade med inslaget då och då under december 2008, och med full fart efter trettonhelgen. Programmet är inte anmält till granskningsnämnd.

Reportar: Johan Zachrisson Winberg, Kristina Lagerström

Foto/redigering: Emil Larsson Grafik: Torbjörn Söderlind Redaktör: Nils Hanson